

Lokalvägar längs väg 50 inom fastigheten Stjärnsund 8:8 i Askersunds kommun

Fastigheten Stjärnsund 8:8, Askersunds kommun och socken, Närke, Örebro län

Helmut Bergold

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2016:25
ARKEOLOGISK UTREDNING ETAPP 1 OCH 2

Lokalvägar längs väg 50 inom fastigheten Stjärnsund 8:8 i Askersunds kommun

Fastigheten Stjärnsund 8:8, Askersunds kommun och socken, Närke, Örebro län

Helmut Bergold

Lst dnr 431-6787-2015

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2016 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2016:25

Författare Helmut Bergold

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Schaktning i den norra delen av vägavsnitt 1.
Foto av Arkeologgruppen AB.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_160001

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	5
Syfte och frågeställningar.....	7
Metod och genomförande.....	7
Arkeologisk utredning etapp 1.....	7
Kart- och arkivstudier	7
Fältinventering	8
Arkeologisk utredning etapp 2.....	8
Utredningsgrävning	8
Resultat	8
Väg 1	13
Väg 2	17
Potential	17
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	17
Referenser	18
Tekniska och administrativa uppgifter.....	19
Bilagor	20

Bilaga 1. Schakttabell

Figur 1. Karta över trakten kring Askersund med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en svart cirkel. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

En arkeologisk utredning etapp 1 och 2 genomfördes i samband med planerade lokalvägar längs väg 50 söder om Askersund. De aktuella vägavsnitten inventerades och därefter konstaterades fyra områden som särskilt intressanta. Vid tre av dessa utfördes utredningsgrävning, dock utan att något av antikvariskt intresse noterades. Den fjärde platsen, invid Backa bytomt, lät sig inte grävas då den planerade vägsträckningen i stort löper över berg i dagen. Det konstaterades genom kart- och arkivstudier att det äldre byläget finns väster om den tänkta nya vägsträckningen.

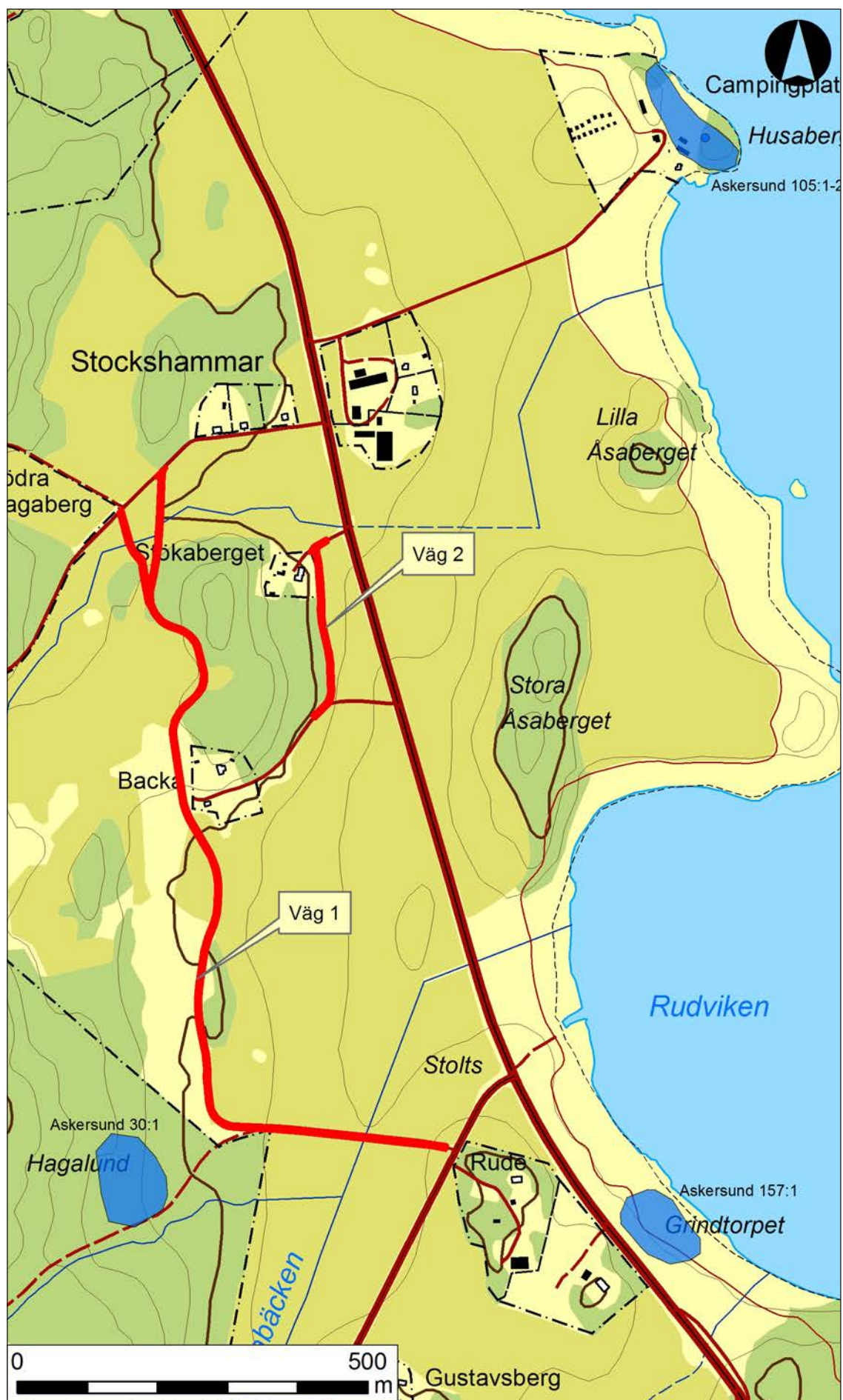
Inledning

Arkeologgruppen i Örebro AB har fått i uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län att utföra en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inom fastigheten Stjärnsund 8:8. Bakgrunden till ärendet var att Trafikverket i samband med en planerad breddning av befintlig väg 50 mellan Rude och Åsbro i Askersunds kommun har för avsikt att anlägga två nya enskilda vägar norr om Rude i anslutning till bebyggelse vid Backa och Stökaberget. Vägarna som planeras är tillsammans cirka 1 500 meter långa med en bredd av cirka 3–4 meter, men med ett arbetsområde upp till 18 meters bredd. Delar av arbetsområdena för dessa enskilda vägar har inte omfattats av några tidigare arkeologiska åtgärder. Beslut i ärendet fattades av Länsstyrelsen i Örebro län och utredningen utfördes i april månad år 2016 av Helmut Bergold och Ebba Knabe. Ansvarig för kostnaderna var Trafikverket.

Bakgrund och kulturmiljö

Det område där de enskilda vägarna planeras karaktäriseras av ett öppet jordbrukslandskap i anslutning till Vättern i öster, och ett skogsområde i väster. Strax norr om utredningsområdet finns byn Stockshammar, som är belagd i skriftligt källmaterial från 1300-talet. Jordmånen inom utredningsområdet varierar mellan berg i dagen till morän och lera. Höjden över havet uppgår till mellan 90 och 110 meter.

Ett fåtal fornlämningar finns registrerade i utredningsområdets omedelbara närhet. Cirka 700 meter norr om byn Stockshammar finns en milstolpe (Askersund 104:1). Cirka 500 meter nordöst om Stockshammar vid Husabergsudde finns ett delvis utgrävt gravfält (Askersund 105). Någon boplatz som gravfältet kan höra samman med är inte känd. Arkeologiska utredningar och förundersökningar i närheten har utförts inför den planerade breddningen av väg 50 (Ramström 2014a och 2014b). I närheten av det nu aktuella området grävdes utredningsschakt i anslutning till gårdstomter vid byn Stockshammar.

6 Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan med den omgivande fornminnesbilden och utredningsområdets sträckningar markerade. Väg 1 och 2. Skala 1:8 000.

Inga fornlämningar konstaterades vid utredningsgrävningen (Ramström 2014:21). I samband med tidigare undersökningar inför anläggande av ny väg 49 söder om Askersund påträffades däremot flera tidigare okända boplatser från stenålder.

Syfte och frågeställningar

Utredningens syfte var att inför anläggandet av de nya vägsträckningarna klargöra i vilken utsträckning som fornlämning förekom inom de berörda områdena och genom detta bidra till att ge uppdragsgivaren och Länsstyrelsen ett bättre planeringsunderlag inför den fortsatta planeringen av de enskilda vägarna.

Metod och genomförande

I den arkeologiska utredningen etapp 1 ingick kart- och arkivstudier samt fältinventering. Efter den arkeologiska utredningen etapp 1 bedömdes några platser behöva omfattas av en utredning etapp 2 i form av utredningsgrävning.

I Länsstyrelsen kravspecifikation angavs att utredningen skulle utföras med en hög ambitionsnivå.

Arkeologisk utredning etapp 1

Kart- och arkivstudier

Kart- och arkivstudierna omfattade de digitala arkiven. Vid de historiska kartstudierna användes Lantmäteriets digitala arkiv som omfattar Rikets allmänna kartverk, Lantmäteristyrelsens arkiv samt Lantmäterimyndighetens arkiv. Det gjordes även en närmare genomgång av Fornsök samt en kontroll av eventuella tidigare utredningar eller undersökningar i området. Då området hade genomgått en inventering inom projektet *Skog och Historia* samkördes *Fornsök* med *Skogens Pärlor*. Statens Historiska Museums fynddatabas användes i syfte att spåra eventuella arkeologiska lösfynd i området. När det gäller via det historiska kartmaterialet kända gård-/torp-/lägenhetsbebyggelser användes även det skriftliga arkivmaterialet på SVAR/Riksarkivet i form av husförhörlängder för att fastställa bebyggelsens tidsgränser mot tidsgränsen i KML till år 1850 för att avgöra om den tillkommit före eller efter denna gräns.

Fältinventering

Den arkeologiska fältinventeringen bestod i att okulärt lokalisera eventuella lägen för lämningar ej synliga ovan mark samt att konstatera om biotopskyddade partier fanns i området.

Arkeologisk utredning etapp 2

Utredningsgrävning

Utredningsgrävningen genomfördes med sökschaktsgrävning där schaktning skedde skiktvis ner till steril mark. Samtliga schakt mättes in med RTK-GPS och beskrevs samt fotograferades.

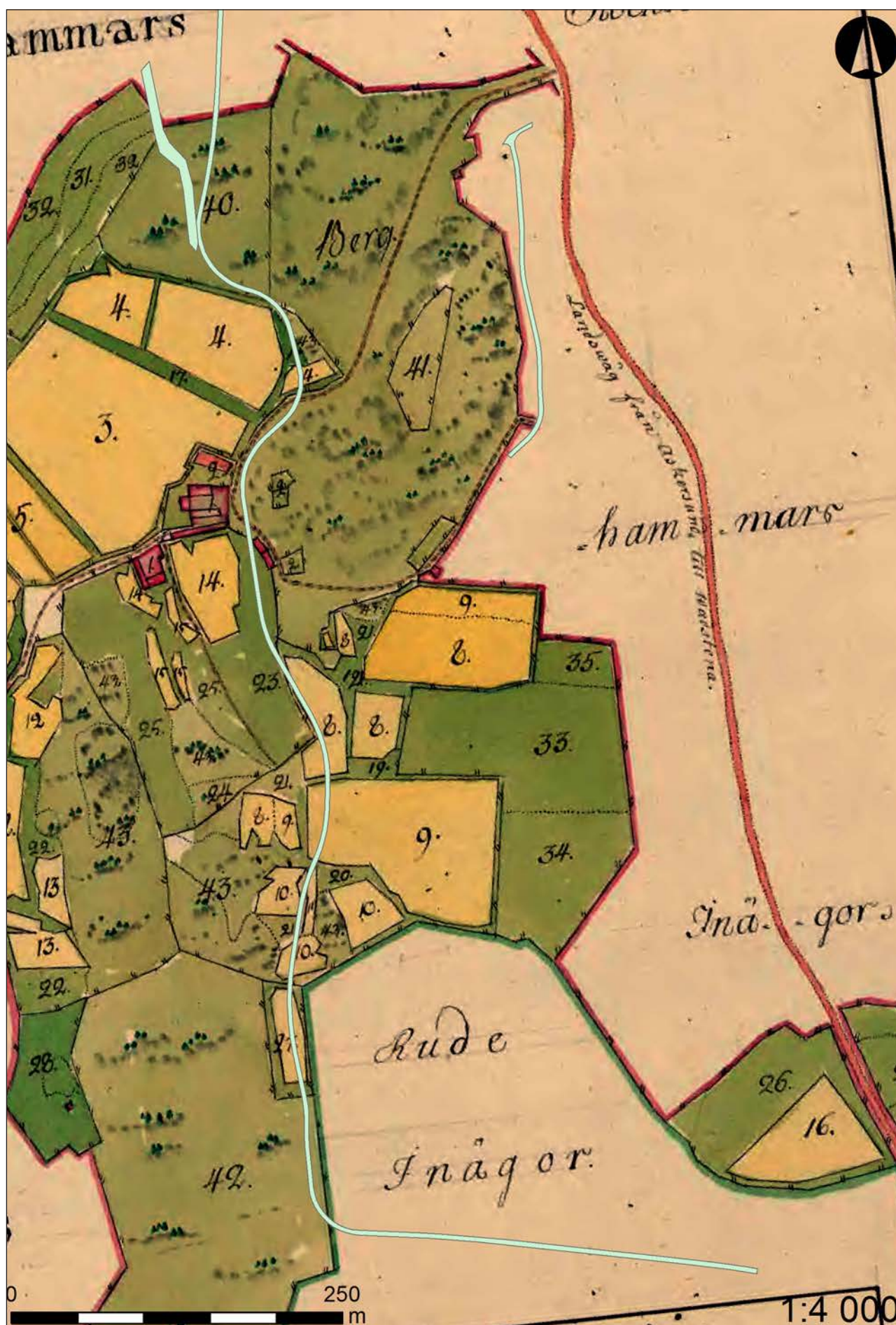
Resultat

Arbetet bestod i att utreda två tänkta vägavsnitt, väg 1 och väg 2. Metoden var densamma för båda vägavsnitt så som beskrivits ovan. Efter redovisningen av kart- och arkivstudierna kommer resultaten i det följande att redovisas enskilt för vardera vägavsnittet.

KART- OCH ARKIVSTUDIER

De i Fornsök kända lämningar som finns i närheten av undersökningsområdet består av två lägenhetsbebyggelser söder och sydöst om utredningsområdet. Lägenhetsbebyggelsen Hagalund som ligger söder om utredningsområdet består av två husgrunder som är 5x7 respektive 5x8 meter stora, den ena med ett spismursröse. Den andra lägenhetsbebyggelsen är belägen sydöst om undersökningsområdet och går under namnet Grindtorpet. Lämningen består av en källargrund och platsen är inte närmare beskriven i Fornsök mer än att den är sentida. Inga fornfynd är kända i området och en sökning i Historiska museets fynddatabas gav inga resultat.

Vid genomgången av det historiska kartmaterialet visade det sig att området har varit bebyggt sedan den äldsta kända kartan från år 1701 (Lantmäterimyndigheten akt 18-ass-11). Namnet Backa är belagt sedan år 1529 enligt SOFI. Den platsen där dagens byggnad som benämns Backa är beläget är inte den ursprungliga platsen för bebyggelsen utan togs i bruk någon gång efter år 1778. För enheten Backa finns endast en avmätning i arkiven där fastigheten utgör en enskild enhet och den härrör från år 1788. Kartan är detaljerad och här återfinns gården ett stycke väster och nordväst om dagens bebyggelse (Lantmäteristyrelsens arkiv akt S4-85:2). Gården var under denna tid en frälsegård som ägdes av Brukspatronen Elias Strokirk, men brukades av två åbor. Här kan också utläsas att gården är belägen på Stockhammars ägor. Kartmaterialet för Stockhammar visar att gården hört till Stockhammar så länge den går att följa i kartmaterialet, till år 1701 (Lantmäterimyndighetens arkiv akt 18-ass-11).

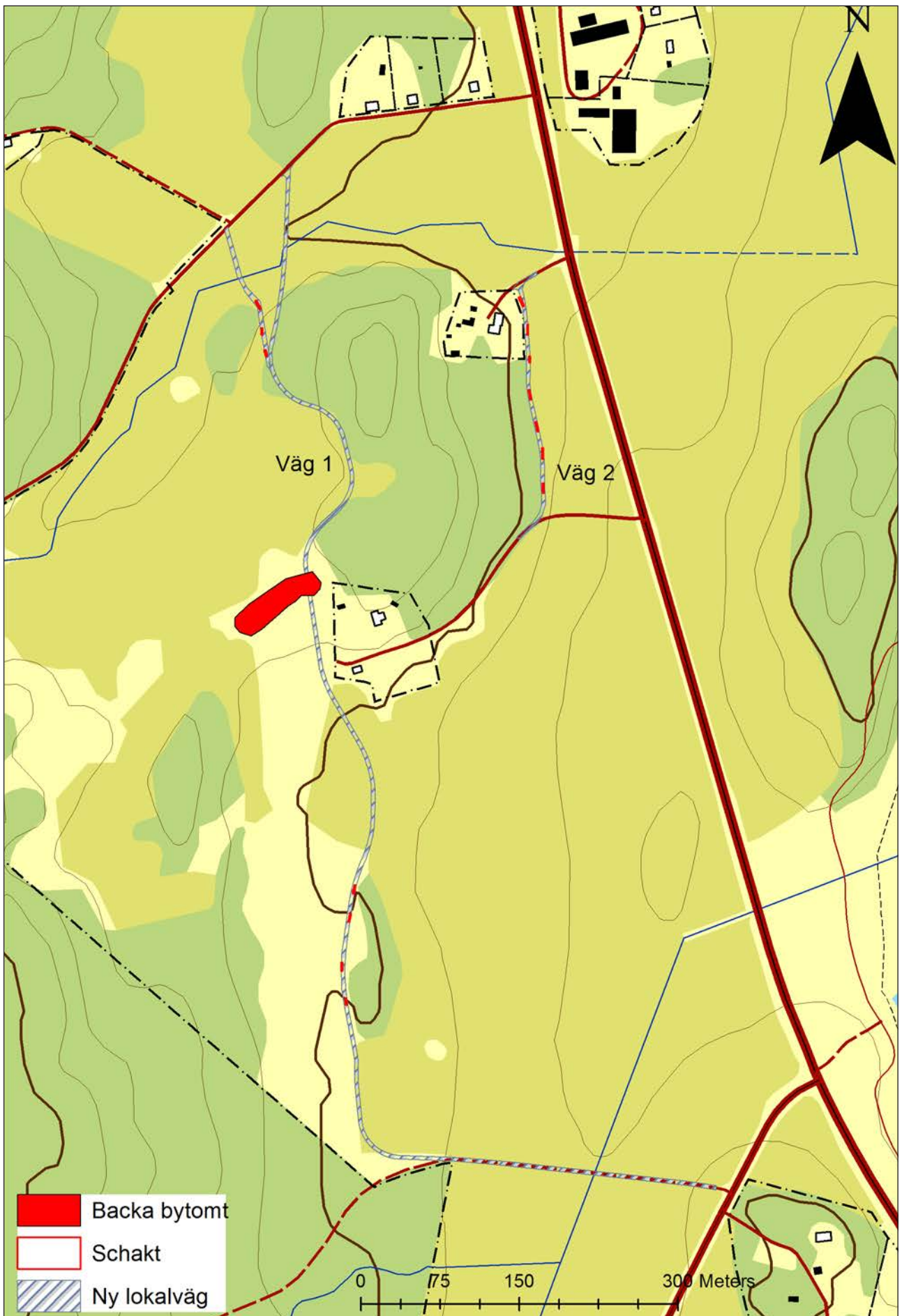
Figur 3. 1788 års karta över området, de nya vägarna i blått. Skala 1:4 000.

Figur 4. Utsnitt ur 1771 års karta med läget för byn Backa.

På kartorna från åren 1771 och 1733 verkar bebyggelsen Backa ha ett något annat läge än det markerade läget på 1788 års karta. Bebyggelsen förefaller tidigare ha legat något längre åt väster på en förhöjd udde som sticker ut i den omgivande åkermarken. Detta kan dock vara diffust då tolkningen är gjord utifrån ett inte alltför precist kartmaterial, men skillnaden i bebyggelseområdet mellan de olika kartgångarna är ändå så pass stor, att en förflyttning av bebyggelsen kan skönjas (Lantmäteristyrelsens arkiv S4-85:2, Lantmäteristyrelsens arkiv S4-85:1).

Utöver bebyggelsen vid Backa återfinns också ett soldattorp öster om Stökaberget. Torpet återfinns på en karta från år 1733 och benämns soldattorp (Lantmäteristyrelsens arkiv S4-85:1). Enligt SOFI ska knekten Stöök ha bott där.

Figur 5. Översiktsplan över vägsträckningarna och lägena för de schakt som grävdes. Skala 1:1 500.

12 Figur 6. 1788 års karta som visar vägens sträckning mer i detalj förbi Backa. Skala 1:1 500.

Figur 7. Den i texten ovan omtalade grunden till en sentida ladugård. Foto av Arkeologgruppen AB.

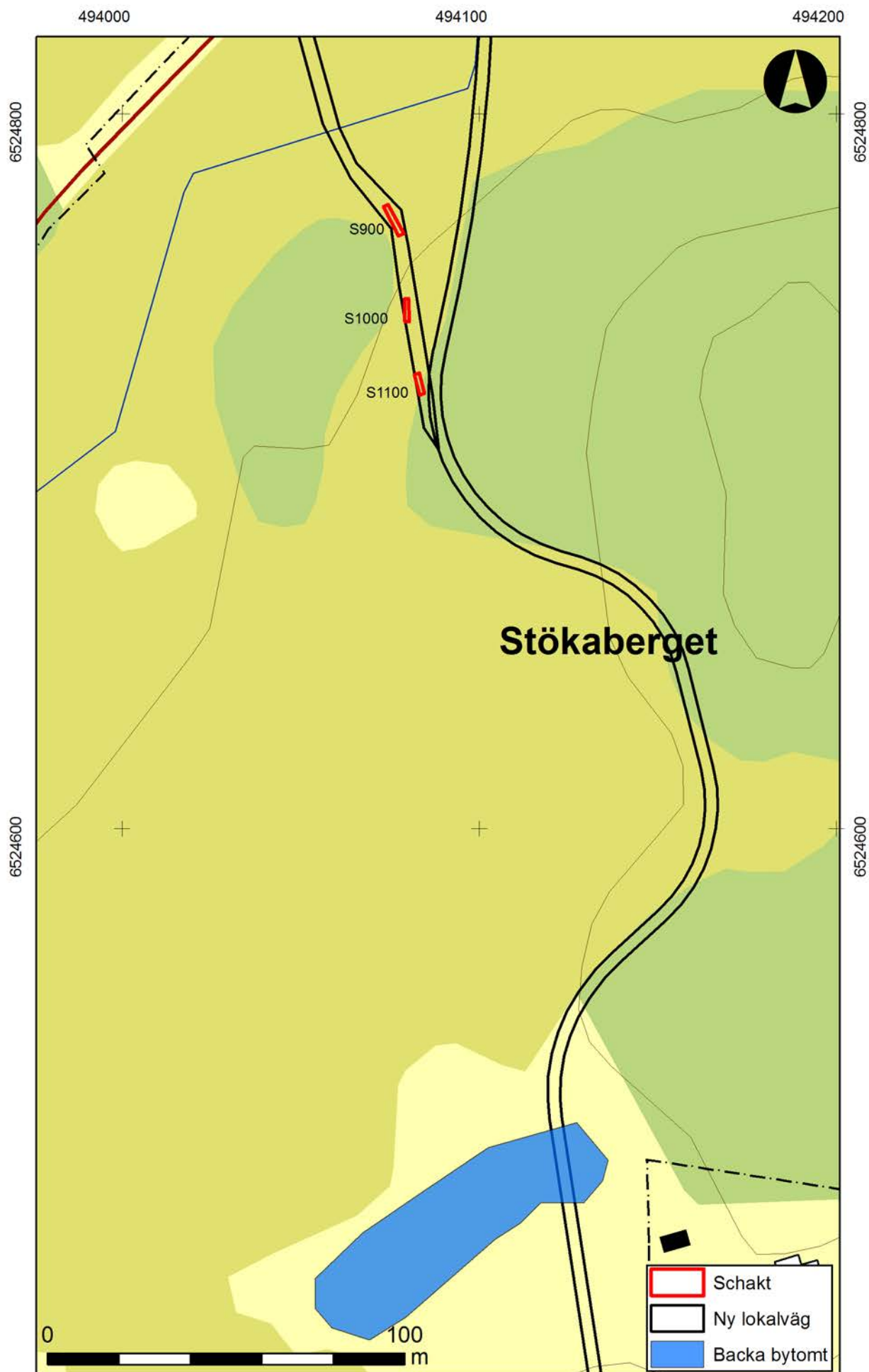
VÄG 1

Detta vägavsnitt var cirka 1 300 meter och löpte över betesmark och delvis längs åkerkanter. Efter inventering och kartstudier bestämdes att tre delområden inom vägavsnittet skulle utredningsgrävas. Ett i norr och ett i söder samt ett beläget i avsnittets mitt, invid den tidigare kända byn Backa. I norr och söder bestod marken av betesmark eller vall, medan vägsträckningen vid Backa i huvudsak löpte över berg i dagen.

I den norra delen grävdes tre schakt om sammanlagt 36 löpmeter (54 kvadratmeter). Inga anläggningar eller kulturlager påträffades i schakten. Det övre markskiktet bestod under grässvålen av lerig matjord som var 0,1–0,15 meter tjock. Under matjorden fanns lera. Flera av schakten upplevdes som blöta då vatten sipprade upp ur blåleran.

I den mellersta delen lät sig inga schakt överhuvudtaget grävas då berg i dagen effektivt förhindrade detta. Ingenting av den äldre byns eventuella lämningar kunde ses ovan mark. Rester efter en sentida ladugårdsgrund och brukningsvägar kunde konstateras direkt väster om den tänkta vägsträckningen, ladugården finns återgiven på ekonomiska kartan från 1950-talet. Området utgörs av en svag västsluttning och den tänkta vägsträckningen löper i princip i sin helhet över berg i dagen. Marken faller mot söder och övergår därefter till våtmark.

Längst i söder grävdes inom ett vägavsnitt fyra schakt om sammanlagt 45 löpmeter (68 kvadratmeter). Inga anläggningar eller kulturlager påträffades i schakten. Det övre markskiktet bestod under grässvålen av lerig matjord som var 0,1–0,15 meter tjock. Under matjorden fanns lera.

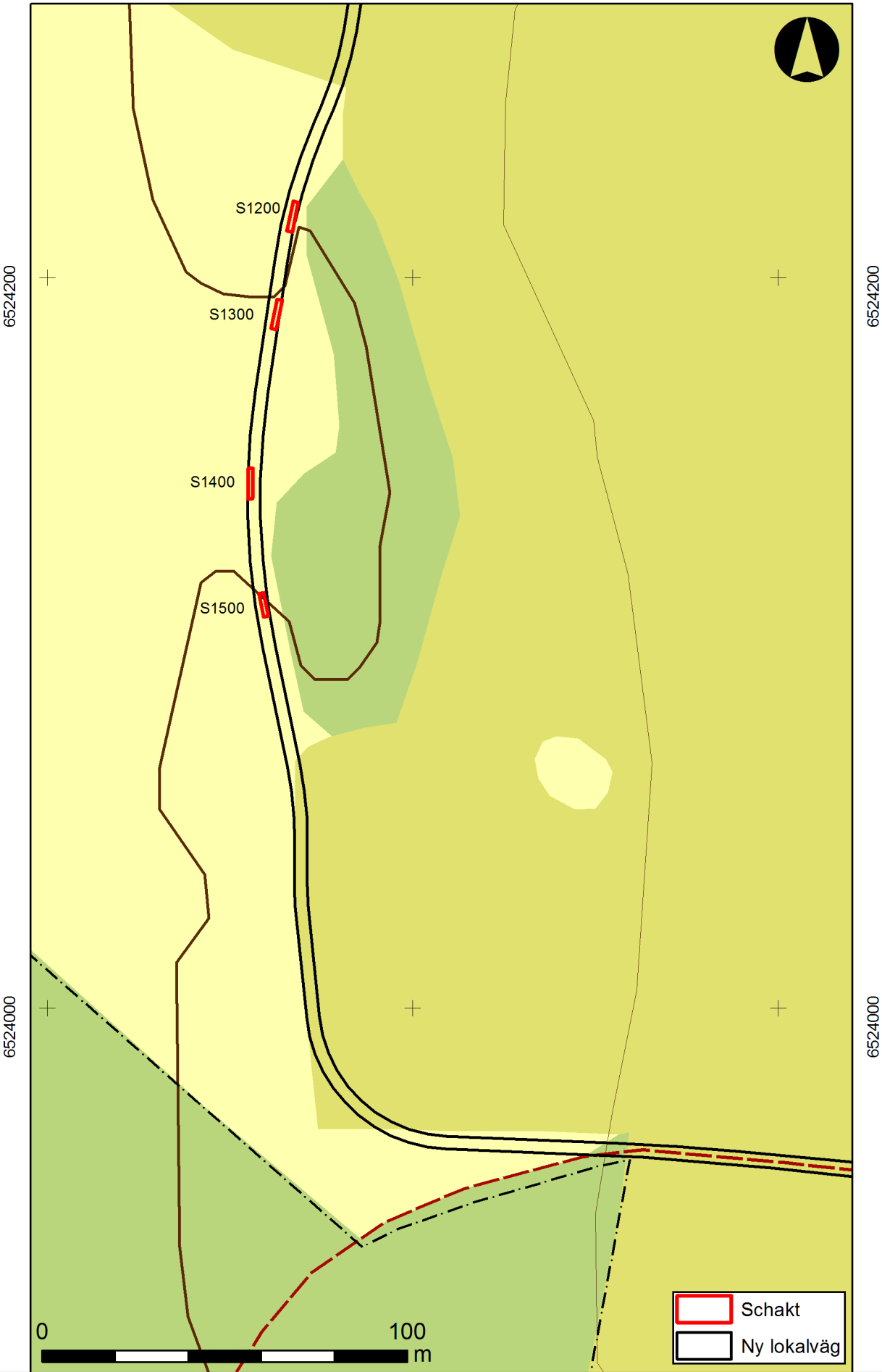

14 Figur 8a–b) Utredningsschaktens placering längs vägsträckning 1. De är uppdelade i en nordlig och en sydlig del. Skala 1:1 500.

494100

494200

494300

494300

494400

6524800

6524800

6524600

6524600

Stökaberget

S800

S700

S600

S500

S400

S300

S200

0

100 m

VÄG 2

För denna förhållandevis korta delsträcka om cirka 200 meter grävdes sju schakt om sammanlagt cirka 60 löpmeter och 90 kvadratmeter. Inga anläggningar eller kulturlager påträffades i schakten. Det övre markskiktet bestod av plöjd åker sammansatt av lerig matjord som var 0,25–0,35 meter tjock. Under plogskiktet fanns lera. Samtliga schakt var mycket blöta. Inget av schakten uppvisade något av antikvariskt intresse. Det torp som ska ha funnits väster om vägsträckningen stod inte att finna rester efter.

Potential

Arkeologgruppen AB rekommenderar inga fortsatta arkeologiska åtgärder inom de berörda vägsträckningarna. Vid Backa bör dock skyddsåtgärder vidtas mot väster så att området som kan vara Backa bys äldre läge inte berörs, detta område låg vid utredningstillfället utanför det område som markerats som arbetsområde vid vägbygget.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Utredningens syfte var att fastställa eventuella fornlämningars förekomst inom utredningsytan och dokumentera dessa. Utredningen har följt undersökningsplanen och inga avsteg har gjorts. Utredningen resulterade inte i att några lämningar eller fynd påträffades.

Referenser

Tryckta källor

- Ramström, A. 2014a. *Åsbro-Askersund. Särskild utredning etapp 1* inför ombyggnad av väg 50 Lerbäcks och Askersunds socknar, Närke. Arkeologgruppen Rapport 2014:02.
- Ramström, A. 2014b. *Åsbro-Askersund, arkeologisk utredning etapp 2*. Arkeologisk utredning etapp 2 samt kompletterande utredning etapp 1 inom tre tidigare undantagna områden inför utbyggnad av väg 50 i Lerbäcks och Askersunds socknar, Närke. Arkeologgruppen Rapport 2014:24.

Kartor och arkivmaterial

HISTORISKA LANTMÄTERIAKTER

- Ekonomiska kartan, Askersund, 1955, Rikets Allmänna kartverk J133-9e5j68.
- Häradsekonomiska kartan, 1864-67, Rikets Allmänna kartverk, J112-64-24.
- Backa nr 1. 1788. Avmätning. Lantmäteristyrelsens arkiv S4-9:1.
- Stockshammar 1-7, 1771, Laga delning. Lantmäteristyrelsens arkiv S4-85:2.
- Stockshammar 1-7, 1733, Geometrisk delination.
Lantmäteristyrelsens arkiv S4-85:1.
- Stockshammar, 1701. Karta. Lantmäterimyndighetens arkiv 18-ass-11.

WEBBMATERIAL

Fornsök - <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Tekniska och administrativa uppgifter

Landskap	Närke
Län	Örebro
Kommun	Askersund
Socken	Askersund
Fastighet	Stjärnsund 8:8
Fornlämningsnummer	—

Projektledning	Helmut Bergold
Personal	Helmut Bergold Ebba Knabe Annica Ramström

Undersökningstid	april 2016
Exploateringsyta	27 000 m ²
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Länsstyrelsens diarienummer
431-6787-2015

Arkeologgruppens projektnummer
2016_02

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd omhändertogs.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Vägavsnitt 1			
Schaktnr	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
900	10x1,5	0,35	Hagmark, 0,25 meter mylla därunder siltig lera
1000	7x1,5	0,25	Hagmark, 0,20 meter mylla därunder siltig lera
1100	6x1,5	0,2	Hagmark, 0,15 meter mylla därunder siltig lera
1200	10x1,5	0,15	Hagmark, 0,1 meter mylla därunder siltig lera
1300	10x1,5	0,2	Hagmark, 0,1 meter mylla därunder siltig lera
1400	10x1,5	0,25	Hagmark, 0,2 meter mylla därunder siltig lera
1500	10x1,5	0,15	Hagmark, 0,15 meter mylla därunder lera
Vägavsnitt 2			
Schaktnr	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
200	10x1,5	0,3	Åkermark, 0,2 meter lerig mylla därunder silt
300	10x1,5	0,3	Åkermark, 0,2 meter lerig mylla därunder silt
400	10x1,5	0,3	Åkermark, 0,25 meter lerig mylla därunder silt
500	10x1,5	0,35	Åkermark, 0,25 meter lerig mylla därunder silt
600	6x1,5	0,25	Åkermark, 0,2 meter lerig mylla därunder silt
700	10x1,5	0,25	Åkermark, 0,2 meter lerig mylla därunder silt
800	10x1,5	0,25	Åkermark, 0,2 meter lerig mylla därunder silt

